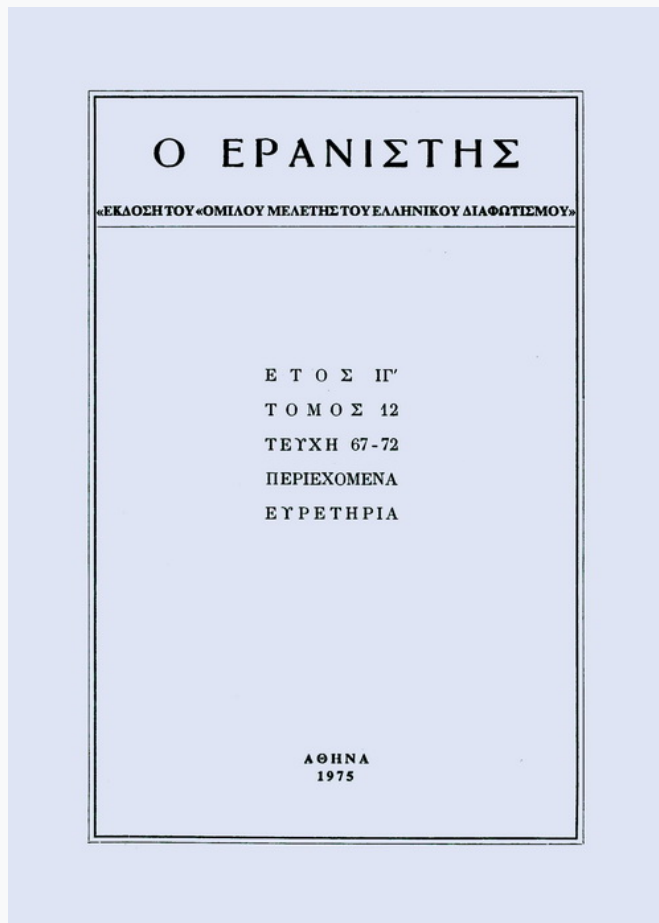

The Gleaner

Vol 12 (1975)

Η πρώτη δημοσίευση και μετάφραση των στρ.
151-158 του σολωμικού Ύμνου

Λουκία Δρούλια

doi: [10.12681/er.9329](https://doi.org/10.12681/er.9329)

Copyright © 2016, Λουκία Δρούλια

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

To cite this article:

Δρούλια Λ. (2016). Η πρώτη δημοσίευση και μετάφραση των στρ. 151-158 του σολωμικού Ύμνου. *The Gleaner*, 12, 1-6. <https://doi.org/10.12681/er.9329>

Η ΠΡΩΤΗ ΔΗΜΟΣΙΕΥΣΗ ΚΑΙ ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ ΤΩΝ ΣΤΡ. 151 - 158 ΤΟΥ ΣΟΛΩΜΙΚΟΥ ΥΜΝΟΥ

Ξεφυλλίζοντας τὸ περιοδικὸ «The Literary Gazette and Journal of the Belles Lettres» στὶς ἔρευνές μου γιὰ τὸν ἐμπλουτισμὸ τῆς Βιβλιογραφίας τοῦ Φιλελληνισμοῦ, συνάντησα στὸ τεῦχος τῆς 11 Σεπτεμβρίου 1824, σ. 587, ἕνα ἀπόσπασμα τῆς «Ὁδῆς εἰς τὴν ἐλευθερίαν» τοῦ Δ. Σολωμοῦ μαζί με τὴν ἀγγλικὴ του μετάφραση¹.

Ὅπως εἶχαμε δεῖξει σὲ ἄλλη ἐργασία², ὁ Σολωμὸς ἐπιθυμοῦσε πολὺ νὰ μεταφρασθῆ ἡ Ὁδὴ του αὐτὴ σὲ ξένη γλῶσσα καὶ εἶχε ἀναθέσει σὲ φίλους του νὰ προωθήσουν τὸ θέμα. Ταυτόχρονα, ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά, οἱ ἐλληνικοὶ καὶ φιλελληνικοὶ κύκλοι τοῦ Λονδίνου ἔβλεπαν στὴ μετάφραση τοῦ Ὑμνου ὄχι μόνο τὴν προβολὴ ἑνὸς κειμένου τῆς νεοελληνικῆς πνευματικῆς παραγωγῆς, ἀλλὰ ἕνα πρόσθετο μέσο γιὰ νὰ ἐξυπηρετήσουν ἄμεσα τὸν ἐλληνικὸ ἀγώνα, ἕνα πρόσθετο δηλαδὴ ἐντυπο ποῦ θὰ πρόβαλλε τὸ ἐλληνικὸ πρόβλημα στὴ διεθνή κοινὴ γνώμη ἀλλὰ καὶ στοὺς κυβερνήτες τῶν ξένων χωρῶν.

Στὶς ἀρχὲς Σεπτεμβρίου τοῦ 1824, ὅταν λάβαινε ὁ Ἀνδρέας Λουριώτης τὴν ἐπιστολὴ τοῦ Λουδοβίκου Στράνη ἀπὸ τὸ Λιβόρνο³, ὅπου γίνεται ἀκριβῶς λόγος γιὰ τὴν ἐκδοσὴ τοῦ Ὑμνου στὴν Ἀγγλία, ἐμφανίζεται ἤδη τμῆμα του νὰ ἐκδίδεται ἐλληνικὰ καὶ σὲ ἀγγλικὴ μετάφραση στὸ περιοδικὸ «Literary Gazette». Ὅπως θὰ φανῆ στὴ συνέχεια πρόκειται γιὰ πρωτοβουλία προερχόμενη ἀπὸ τὸν κύκλο τοῦ ἴδιου τοῦ Λουριώτη, ποῦ δὲν ἦταν ἀκόμη γνωστὴ οὔτε καὶ στὸν Στράνη.

1. Τόμους τοῦ περιοδικοῦ «The Literary Gazette» κατέχει ὁ κ. Ε. Φινόπουλος, ὁ ὁποῖος καὶ μοῦ ὑπέδειξε τὴ μετάφραση τοῦ σολωμικοῦ Ὑμνου καθὼς καὶ ἄλλο ἐνδιαφέρον ὑλικό. Εὐχαριστῶ θερμὰ τὸν κ. Φινόπουλο, ποῦ ἔβαλε καὶ τὴν πολύτιμή του συλλογὴ ἐντύπων στὴ διάθεσή μου καὶ με βοή-

θησε με κάθε τρόπο.

2. Λουκία Δρούλια, *Γύρω στὶς πρῶτες σολωμικὲς ἐκδόσεις καὶ μεταφράσεις*, ἀνάπτυξο ἀπὸ τὸν τόμο «Μνημόσυνο Σοφίας Ἀντωνιάδη», Βενετία 1974, σσ. 380 - 401.

3. Α. Δρούλια, *ἔ. ἀ.*, σ. 382 - 384, ἐπιστ. Γ'.

Ἡ δημοσίευση αὐτὴ στὸ ἀγγλικὸ περιοδικὸ εἶναι σημαντικὴ γιατί ἀποτελεῖ τὴν πρώτη, ὅσο γνωρίζω, ἐντυπὴ ἐμφάνιση (*editio princeps*) ἀποσπάσματος τοῦ σολωμικοῦ Ὕμνου, ὅπως καὶ τὴν πρώτη μεταφράση τοῦ ἴδιου ἔργου. Δὲν εἶχε βρεθῆ ἀκόμα ἐκεῖνος ποῦ θὰ ἀποτολμοῦσε νὰ μεταφέρῃ ἀγγλικά ὀλόκληρο τὸ ποιητικὸ αὐτὸ κείμενο — θυμίζω ἐδῶ ὅτι εἶχε γίνῃ πρόταση στὸ λόρδο Βύρωνα γιὰ νὰ τὸ μεταφράσῃ.

Ὡστόσο φαίνεται ὅτι ὠρισμένοι — καὶ ἐδῶ ὁ νοῦς μας ὀδηγεῖται πρὸς τὸν Ἄ. Λουριώτη — βιάζονται γὰρ τὸν χρησιμοποιοῦσιν στὰ πλαίσια τοῦ φιλελληνικοῦ ρεύματος. Ἔτσι παρουσιάζονται οἱ στροφές τοῦ Ὕμνου ὅπου ὁ ποιητὴς ἐπικαλεῖται τὴ συμπαράσταση τῶν ἡγεμόνων τῆς Εὐρώπης ὑπὲρ τῶν ἀγωνιζομένων Ἑλλήνων.

Ὑστερα ἀπὸ ἓνα σύντομο εἰσαγωγικὸ σημείωμα τοῦ ἐκδότη δημοσιεύονται ἑλληνικά οἱ ὀκτὼ τελευταῖες στροφές τοῦ Ὕμνου καὶ ἀκολουθεῖ σὲ πεζὸ λόγῳ ἡ ἀγγλικὴ τους μετάφραση. Στὸ τέλος ὑπογράφει, μόνον μὲ ἀρχικά, ὁ μεταφραστὴς καὶ σημειώνει τὴ διεύθυνσή του.

Παραθέτουμε ἐδῶ πανομοιότυπα τὰ σχετικὰ κείμενα ποῦ ἔχουν τυπωθῆ κάτω ἀπὸ τὸν γενικὸ τίτλο «Literary and Learned», χωρὶς νὰ ἀλλάξουμε καθόλου τὴν ὀρθογραφικὴ ἢ ἄλλη μορφή τῶν στίχων.

Extract from an Ὁδὴ εἰς τὴν ἐλευθερίαν, composed by Dionisius Solomon, of Zante.

[*These verses in the Greek vulgar language, as now used, are not only curious in a philological light, but will, we think, interest our readers, as a specimen of Grecian feeling at this period. The whole MS. poem whence they are taken consists of 156 verses, and it certainly possesses great merit both in the turn of the expression and in the fervour of the thoughts. - Ed.*].

Ὁ ἀκουσμένοι εἰς τὴν ἀνδρεία,
Καταστήτε ἓνα σταυρό,
Καὶ φωνάζετε με μία,
Βασιλεῖς κειτάξτ' ἐδῶ.

Ἀκατάπανστα τὸ βρίζουν
Τὰ σκυλιὰ, καὶ τὸ πατοῦν
Καὶ τὰ τέκνα του ἀφανίζοῦν,
Καὶ τὴν πίστιν ἀναγελοῦν.

Τὸ σημεῖον ποῦ προσκυνᾶτε
Εἶναι τοῦτο, καὶ γιὰυτὸ
Ματωμένους μᾶς κειάτε
Ἐστὸν ἀγῶνα τὸν σκληρό.

Ἐξ αἰτίας του ἐχάθη
Αἷμα ἀθῶον χριστιανικὸ
Ποῦ φωνάζει ἀπὸ τὰ βᾶθη
Τῆς νύκτος νὰ κδικηθῶ.

Δέν ἀκοῦτε, ἐσεῖς εἰκόνες
 Τοῦ Θεοῦ τέτοια φωνή ;
 Τώρα, ἀπέρασαν αἰῶνες,
 Καὶ δὲν ἔπαυσε στιγμῇ.

Τί θὰ κάμετε ; θ' ἀφήστε
 Ν' ἀποκτήσωμεν ἐμεῖς
 Λευθεριὰν ἢ θὰ τὴν λῦστε
 Ἐξ' αἰτίας τολτικῆς.

Δέν ἀκοῦτε εἰς κάθε μέρος
 Σὰν τοῦ Ἄβέλ καταβοῶ
 Δέν εἶν' φύσυμα τοῦ ἀέρος
 Ποῦ σφυρίζει ἴστα μαλιά.

Τοῦτο ἀνίσως μελετάτε,
 Ἴδοῦ ἐμπρὸ σας τὸ στανρό,
 Βασιλεῖς, ἐλάτε ! ἐλάτε !
 Καὶ κτυπήσετε κ' ἐδῶ.

*Men, renowned for valour, place here the Cross, and exclaim
 unanimately,*

«Kings ! look at this.

*«The sign which you adore is this ; and for this, see us covered
 with blood in this cruel fight.*

*«The dogs ! incessantly they insult it, and trample it under foot ;
 they sacrifice their children and ridicule religion.*

*«On account of this Cross they have shed the blood of innocent
 Christians, which in the depth of the night calls for vengeance.*

*«Hear ye not, ye images of God, that voice ? Already ages have
 passed, and it has not ceased an instant !*

*«Hear ye it not on all sides, crying like the voice of Abel ? it is
 not a breath of wind which whistles in your h a i r (ears.)*

*«What then will you do ? Will you suffer us to gain our liberty,
 or will you deprive us of it from political causes ?*

*«If this last is your intention, see before you the Cross - Come,
 Kings, come and strike it !*

St. John's Wood.

G. L.

Τὸ εἰσαγωγικὸ σημεῖωμα τοῦ ἐκδότη ἀποτελεῖ τὴν πρώτη ἔντυπη κριτικὴ γιὰ τὸν Ἕμνο τοῦ Σολωμοῦ. Ἐπισημαίνοντας ὅτι πρόκειται γιὰ κείμενο γραμμένο στὴ σύγχρονη κοινὴ ἑλληνικὴ γλώσσα, ὁ ἐκδότης ἐπαινεῖ τὴ δύναμη στὴν ἔκφραση καὶ τὸ πάθος στὶς σκέψεις ποὺ περιέχονται στὸ ποίημα. Παράλληλα τονίζει τὴν πεποίθησή του ὅτι οἱ στίχοι αὐτοὶ θὰ κινήσουν τὸ ἐνδιαφέρον τῶν ἀναγνωστῶν, γιὰτὶ ἐκ-

φράζουν τὰ φιλελληνικά αἰσθήματα τοῦ καιροῦ. Μᾶς πληροφορεῖ ἀκόμα ὅτι εἶναι στίχοι παρμένοι ἀπὸ μία σύνθεση 156 στροφῶν.

Ὅμως, γνωρίζουμε ἀπὸ τὰ γραφόμενα τοῦ Στράνη ὅτι ἓνα ἦταν τὸ χειρόγραφο πὸ ἄφησε ἐκεῖνος στὰ χέρια τοῦ Λουριώτη στὸ Λονδίνο : τὸ ἀντίγραφο δηλαδὴ πὸ ἔστειλε ὁ τελευταῖος στὸν Κλονάρη στὸ Παρίσι καὶ πὸ ἐντάχθηκε στὴν ἔκδοση τῶν *Chansons populaires* τοῦ Fauriel⁴. Ἀλλὰ τὸ χειρόγραφο ἐκεῖνο ἦταν πλῆρες, περιεῖχε καὶ τὶς 158 στροφές. Πῶς λοιπὸν ὁ ἐκδότης τοῦ «Literary Gazette» ἀναφέρεται σὲ χειρόγραφο 156 στροφῶν ; Μήπως πρόκειται γιὰ ἄλλο ἀντίγραφο ἀπ' ὅπου εἶχαν ἀφαιρεθῆ οἱ δύο ἐπίμαχες στροφές⁵ ἢ ἀπλῶς δὲν τὶς καταμέτρησε ἐπίτηδες γνωρίζοντας ὅτι ὁ Σολωμὸς δὲν ἐπιθυμοῦσε νὰ συμπεριληφθοῦν στὴν ἔκδοση τοῦ ποιήματός του.

Σχετικὰ μὲ τὸ κείμενο τῶν ἐκδιδομένων στροφῶν, θὰ εἶχαμε νὰ παρατηρήσουμε ὅτι βασικά εἶναι ὅμοιο μὲ ἐκεῖνα πὸ τυπώθηκαν στὴν ἔκδοση Fauriel καὶ στὴν μεσολογίτικη ἔκδοση, ἐκτὸς ἀπὸ μερικὲς διαφορετικὲς γραφές καὶ τὴν ἀφαίρεση μιᾶς λέξεως στὸ στίχο 1 τῆς στροφῆς 154⁶. Ἄν οἱ περισσότερες διαφορὲς ὀφείλονται φανερά σὲ τυπογραφικὰ λάθη, π. χ. στρ. 151, στίχ. 3 : φωνάζετε ἀντὶ φωνάξετε, με ἀντὶ μέ, στίχ. 4 : ἐδῶ ἀντὶ ἐδῶ ἢ στρ. 156, στίχ. 3 : φύσυμα ἀντὶ φύσημα, ὑπάρχουν καὶ ἄλλες πὸ δύσκολα μποροῦν ν' ἀποδοθοῦν σὲ λάθη τοῦ τυπογράφου, π. χ. στρ. 151, στίχ. 4 : κειτάξε ἀντὶ κνιτάξετε, στρ. 152, στίχ. 3 : κειτάτε ἀντὶ κνιτάτε⁷. Ἴσως αὐτὲς οἱ λίγες διαφορὲς νὰ ὑποδηλώνουν τὴν ὑπαρξὴ στὸ Λονδίνο δύο διαφορετικῶν ἀντιγράφων ἢ κακὴ ἀνάγνωση τοῦ ἴδιου χειρογράφου ἀπὸ ἄτομο πὸ χρησιμοποιοῦσε διαφορετικούς γλωσσικούς τύπους ἀπὸ ἐκείνους τοῦ Σολωμοῦ.

Ὅσο γιὰ τὴν ἀγγλικὴ μετάφραση, ἔχει ἀποδοθῆ σὲ πεζὸ λόγο, ἀρκετὰ ἄτεχνο, πὸ προδίνει τὴν ἔλλειψη καλλιτεχνικῆς πνοῆς ἀπὸ μέρους τοῦ μεταφραστῆ.

Ὡς πρὸς τὸν ἴδιο τὸ μεταφραστὴ πὸ ὑπογράφει μὲ τ' ἀρχικὰ G. L., μία ἔρευνα στὰ πρόσωπα πὸ κινήθηκαν γύρω ἀπὸ τὴν ἑλληνικὴ ἐπιτροπὴ στὴν Ἀγγλία μᾶς φέρνει πρὸς τὸν George Lee, τὸν γραμματέα τῶν Ἑλλήνων ἀπεσταλμένων στὸ Λονδίνο Ἀ. Λουριώτη καὶ Ἴω. Ὁρλάνδο, στὰ χρόνια 1824 - 1827⁸.

4. *Αὐτόθι*, σ. 385, ἐπιστ. Δ'.

5. *Αὐτόθι*, σσ. 385, 395.

6. λ. ἐσπάρθη.

7. Ἡ παραβολὴ γίνεται μὲ τὸ κείμενο τῆς ἐκδόσεως Fauriel.

8. Eug. Dalleggio, *Les Philhellè-*

Γνωρίζουμε ήδη τις ενέργειες του Λουριώτη σχετικά με την έκδοση και μετάφραση του σολωμικού Ὑμνου. Φυσικὸ λοιπὸν εἶναι νὰ δεχθοῦμε τὸν G. Lee ὡς μεταφραστὴ τοῦ σολωμικοῦ ἀποσπάσματος. Στὸ ἄμεσο περιβάλλον τοῦ Λουριώτη, ἴσως προθυμοποιήθηκε ἢ ἀκόμα νὰ παρακινήθηκε ἀπὸ αὐτὸν ν' ἀναλάβῃ τὴ μετάφραση. Βέβαια οἱ συνθετικές του ἱκανότητες δὲν ἦταν στὸ ὕψος τοῦ σολωμικοῦ δημιουργήματος, γι' αὐτὸ καὶ ἡ προσπάθειά του θὰ περιορίσθηκε στὸ τελευταῖο μόνον τμήμα, ὅπου γίνεται ἡ ἐκκλήση πρὸς τοὺς χριστιανούς ἡγεμόνες τῆς Εὐρώπης. Παρόμοιες ἄλλωστε ἐκκλήσεις εἶχαν ἤδη κυκλοφορήσει, εἴτε σὲ πεζό, εἴτε σὲ ποιητικὸ λόγο, γραμμένες ἀπὸ Ἕλληνες καὶ ἀπὸ ἄλλους δυτικοευρωπαίους τοῦ ἔδειχναν πραγματικὸ ἐνδιαφέρον γιὰ τὴν ἔκβαση τοῦ ἑλληνικοῦ ἀγώνα.

Καὶ ἄλλα στοιχεῖα συνηγοροῦν στὴν ἀπόδοση τῆς παραπάνω μεταφράσεως στὸν G. Lee. Πρῶτα, πρῶτα, ὅτι ὁ ἴδιος ὁ Lee μετέφερε στ' ἀγγλικά ἀργότερα, στὰ 1826, τὴν κ' Ἐπιστολὴ Ἑλληνίδων τινῶν πρὸς τὰς Φιλελληνίδας» (Ἵδρα, 1825) τῆς Εὐανθίας Καίτη⁹, ὑπογράφοντας τὴν εἰσαγωγὴ πάλι μετ' ἀρχικά G. L. Ἀκόμα μιὰ ἄλλη λεπτομέρεια μᾶς πείθει γιὰ ὅσα ὑποστηρίζονται πάρα πάνω. Ὁ μεταφραστὴς καὶ στίς δύο περιπτώσεις σημειώνει τὴ διεύθυνσή του. Στὸ κείμενο τοῦ περ. «The Literary Gazette» (1824) βάζει τὴν ἐνδειξὴ St John's Wood, ἐνῶ στὴ μετάφραση τῆς κ' Ἐπιστολῆς» (1826) N^ο 6, Sackville Street, Piccadilly. Ἀλλὰ καὶ ὁ Ἄ. Λουριώτης στὰ 1824 ἔχει διεύθυνση 10 St Johns Wood, ἐνῶ στὰ 1826 κατοικεῖ στὸν ἀρ. 29 Sackville Street, Piccadilly¹⁰. Καὶ ἀπὸ αὐτὸ τὸ γεγονὸς συμπεραίνεται ὅτι ὁ G. L. εἶναι καὶ στὴ πρώτη περίπτωση ὁ γραμματέας τῶν Λουριώτη - Ὀρλάνδου, George Lee. Λόγω τῆς στενῆς συνεργασίας του μετὰ τοὺς Ἕλληνες ἀπεσταλμένους στὰ χρόνια 1824 - 1827 φαίνεται ὅτι τοὺς ἀκολουθεῖ στίς ἀλλαγὰς τῆς κατοικίας τους.

Ἡ ἐκδοση καὶ μετάφραση τοῦ ἀποσπάσματος τοῦ Ὑμνου, ποὺ πρωτοδημοσιεύτηκε στὸ περ. «The Literary Gazette» ἐντάσσεται λοι-

nes et la guerre de l'Indépendance.
138 *Lettres inédites de J. Orlando et A. Louriotis.* Ἀθήνα 1949, σ. 9 (Collection de l'Institut Français d'Athènes).

9. *A Voice from Greece, contained in An Address from a Society of*

Greek Ladies to the Philhellens of their own sex in the rest of Europe. Translated by George Lee. Λονδίνο; 1826, σ. 16.

10. Πρβλ. Λ. Δρούλια, ἔ. ἀ., σσ. 381, 382, 385 τὶς διευθύνσεις τοῦ Ἄ. Λουριώτη.

πόν στον κύκλο τῶν προσπαθειῶν τῶν Ἑλλήνων ἀπεσταλμένων, καὶ ἰδιαίτερα τοῦ Ἀνδρέα Λουριώτη, γιὰ νὰ προβληθῆ ὅσο τὸ δυνατὸ περισσότερο τὸ δίκαιο αἴτημα τοῦ ἑλληνικοῦ ἀγώνα. Καὶ ἡ πρώτη μετάφραση τοῦ G. Lee, ἀσφαλῶς θὰ ἔγινε μὲ τὴν παρακίνηση τοῦ Λουριώτη, ἂν ὄχι μὲ τὴν ἴδια του τὴ βοήθεια, καθόσο δὲν γνωρίζουμε ἐπακριβῶς πόση ἦταν ἡ ἑλληνομάθεια τοῦ ἄγγλου φιλέλληνα στὰ πρῶτα χρόνια τῆς συνεργασίας του μὲ τὴν ἑλληνικὴ ἐπιτροπὴ Λονδίνου. Ὅσο γιὰ τὴ δεύτερη, τὴν «Ἐπιστολὴ» τῆς Εὐ. Καίρη, εἶναι βέβαιο ὅτι προῆλθε ἀπὸ τὶς ἐνέργειες τῆς ἑλληνικῆς ἐπιτροπῆς, ἀφοῦ στὴν ἀπόδοση λογαριασμῶν ποὺ ὑποβάλλουν ἀργότερα οἱ Ἕλληνες ἀπεσταλμένοι περιέχεται καὶ τὸ σχετικὸ κονδύλιο ἐξόδων : «Ἐξοδευθέντα διὰ νὰ μεταφρασθῆ καὶ τυπωθῆ ἡ Ἐπιστολὴ τῶν Ἑλληνίδων πρὸς τὰς φιλελληνίδας : 8 (λίραι)»¹¹.

Λουκία Δρούλια

11. *Ἀνάπτυξις τῆς Ἀπολογίας Ἰωάννου Ὁρλάνδου καὶ Ἀνδρέου Λουριώτου πρὸς τὸ Ἐλεγκτικὸν Συνέ-*

δριον περὶ τῶν δύο δανείων. Τόμος δεύτερος. Ἐν Ἀθήναις 1840, σ. 44.